

Kes vajab üleilmastuvas teaduses eesti teaduskeelt?

Peep Nemvalts

Tallinna ülikooli teaduskeelekeskuse juhataja

Iga kultuurirahva jaoks on oluline tunnetada maailma omakeelse teaduse kaudu, sest sellest toitub kõrgharidus, viimasest omakorda üldharidus. Omakeelne kool ilma omakeelse teaduseta on mõeldamatu. Seepärast tuleb pidevalt hoolt kanda ka täpse ja selge eesti teaduskeele eest.

Esimene üle-eestiline eesti teaduskeele konverents peeti Tallinna ülikoolis teaduskeelekeskuse algatusel 4.12.2009. Käsitleti ajalugu, etnobotaanikat, folkloristikat, füüsikat, informaatikat, muusikat, pomoloogiat, semiootikat, õigusteadust ning eesti teaduskeelt laiemalt üldmõistestiku ja -terminite, oskustõlke ja toimetamise vaatevinklist.¹

Rahvusvahelisel konverentsil „Rahvuskeeled teaduses ja kõrghariduses” TLÜs 29.–30.08.2011 vaadeldi kümnekonna keele seis üleilmastuvas teaduses, millest hispaania, katalaani ja soome keele olukorda teaduskeelena tutvustas ka Sirbi kaasanne Keele Infoleht².

7. detsembril 2012 korraldas Tallinna ülikooli teaduskeelekeskus II eesti teaduskeele konverentsi arutamaks, kes, kus ja kuidas kasutab praegu eesti keelt teaduses ja kõrghariduses.³ Konverentsi avas TLÜ teadusprorektor Katrin Niglas. Teaduskeelt saavad täppistöörüistaks arendada mistahes eriala teadlased koostöös keeleteadlastega, väikeses

¹ Osa konverentsil kõneldust on ilmunud artiklitenä kogumikus „Eesti teaduskeel ja terminikorrastus”. Koostanud ja toimetanud Peep Nemvalts. Tallinna Ülikooli Eesti Keele ja Kultuuri Instituudi Toimetised 13, TLÜ teaduskeelekeskuse köide 1. Tallinn 2011.

² Kas omakeelsel haridusel ja teadusel on tulevikku? Sirp nr 36, 29.09.2011 (paberlehenä 30.09.2011), Keele Infoleht nr 17, http://www.sirp.ee/index.php?option=com_content&view=article&id=13091:kas-omakeelsel-haridusel-ja-teadusel-on-tulevikku-&catid=11:varia&Itemid=16&issue=3362

³ Pikem ülevaade: Eesti keel kõrghariduse ja teaduse keelena. Sirp nr 1, 04.01.2013, http://www.sirp.ee/index.php?option=com_content&view=article&id=16850:eesti-keel-korghariduse-ja-teaduse-keelena&catid=9:sotsiaalia&Itemid=13&issue=3423

riigis nagu Eesti on aga oluline ka põhiseadusest lähtuv riiklik tegevus. Sellest vaatenurgast oli tähtis haridus- ja teadusministeeriumi keeleosakonna juhataja kt Piret Kärtneri kinnitus, et oskuskeel on keele säilimise alustala, ning tema ülevaade selle tala tugevdamiseks kavandatavaist riiklikest meetmetest mitme (jätku)programmi näol⁴.

Üle saja osalejaga konverentsil kõnelesid paljude erialade teadlased ja õppejõud Eesti ülikoolidest, teadusasutustest ja mujalt nii terminitarvitusest ja -loomest kui ka teadus-, õppe- ja aimetekstide keelest mitmes seoses. Suhteliselt palju ettekandeid käsitles tehnika- ja loodusteaduste eesti keelt, aruteluainest pakuti ka muusika- ja keeleteaduse, meditsiini ja sotsioloogia vaatenurgast.

Priit Kulu ja Jakob Kübarsepp tehnikaülikoolist tutvustasid materjalitehnoloogia õpetuse ja õpiku kirjutamise tarvis tehtud terminiarendustööd seostatult mõistemääratlustega ning inglise ja vene terminitega vastandades. See oli suurepärase näide sellest, et rahvusvahelistumine ei saa ega tohigi tähendada inglise ükskeelsust.⁵ Uno Veismann Tartu observatooriumist tutvustas kosmonautika ja kosmosetehnoloogia terminiprobleeme: eesti oskussõnu on siingi vaja kõrgkooliloenguteks, teatmeteoste koostamiseks ja aimetekstide toimetamiseks. Rein Laaneots (TTÜ) pani südamele olla hoolikas suurus ja nende väärtusi kirja pannes. Kolme TTÜ õpiku retsensent Heido Ots rõhutas vajadust jälgida, et sõnum jõuaks päralt – et seda ei takistaks teksti paljusõnalisus, tarbetud kordused ja asjatu võõrsõnatsemine (nt *translatoorne pro kulg-*).

Ositi sedasama vajadust käsitlesid TLÜ keeleteadlased Peep Nervalts ja Airi Kapanen väitekirjade eestikeelseis kokkuvõttes leiduvaid tegusõnavorme vaadeldes ja arutledes, kas näiteks umbisikuline tegumood on ikka alati õigustatud.⁶ TLÜ sotsioloogid Eve-Liis Roosmaa, Jüri Kruusvall ja Triin Roosalu tutvustasid mõningaid Eesti doktorantide arvamusi ja hoiakuid, nt milliseid keeli mil määral ja

⁴ Sh eesti terminivara arendamise programm ning eestikeelsete kõrgkooliõpikute koostamise programm.

⁵ Vt Terminoloogiaarendus tehnikavaldkonnas. Sirp nr 2, 10.01.2013 (paberlehen 11.01.2013), http://www.sirp.ee/index.php?option=com_content&view=article&id=16889:terminoloogiaarendus-tehnikavaldkonnas&catid=9:sotsiaalia&Itemid=13&issue=3424

⁶ See ja järgmine ettekanne põhinesid uuringul „Eesti keel kõrghariduse ja teaduse keelena”, mida on toetanud Euroopa Liit ESFi programmi „Primus” kaudu.

miks nad teadustöös kasutavad, mis innustaks neid kirjutama rohkem teadustekste eesti keeles ja osalema eestikeelses teadussuhtluses. Ülo Sõstra (TTÜ) pakkus eesti teaduskeele säilitamise ja arendamise ühe võimalusena seda, et inglise keeles publitseerinud Eesti autorite tõlked avaldatakse digitaalset.

Sirje Kupp-Sazonov (TÜ) arutles, kas vajame uut terminit märkimaks ajavormide kasutamist ülekantud tähenduses. Tiina Selke (TLÜ) muretses, mis keeles õpetame muusikat, kui harjumuspäraste itaaliakeelsete terminite kõrvale on eesti muusikaõpikutesse ilmunud ohtralt hispaania ja inglise termineid, paiguti puuduvad aga emakeelsed oskussõnad täiesti.

Teadus- ja üldkeele seosed võeti kõneks kahes ettekandes. Meditsiiniteadlane Ants Anderson juhtis mõistete 'tervishoid', 'toimimine', 'uurimine' jt varal tähelepanu teadliku mõistekesksuse vajadusele, et selge erialane terminivara oleks eesti üldkeeleski hästi arusaadav. Arko Olesk (TLÜ) arutles, kui täpseks saab terminitarvitus jääda aimekirjutises, mis peab teaduslikult korrektse sisu edastama lugejale põnevalt ning selgelt. Temagi väitis, et kohmakast võõrterminist kramplikult kinni pidada pole otstarbekas, sest selge ja täpne oskussõna sobib ühtviisi hästi nii teadus- kui ka üldkeelde.

Elav arutelu vaheaegadel ja pärast konverentsi kinnitas, et selliseid kõigi erialade teadlaste nõupidamisi on vaja arutamaks ühises keele-ruumis kerkinud küsimusi ja leidmaks üheskoos neile vastuseid. Teaduslik täpsus ja võime teadmisi edasi anda eeldab, et osatakse siduda oskus- ja üldsõnavara selgeiks loomuliku ehitusega lauseiks, tagades teadus- ja õppeteksti mõistetavuse. Seetõttu on iga eriala teadlasel kasulik tunda väga hästi selle keele sõnamoodustust ja lauseehitust, milles ta kirjutab või loengut peab. Enamasti on igäühe emakeel see, mida õnnestub kõige täpsema tööriistana kasutada – seda küll eeldusel, et tuntakse keele ehituse kõiki olemuslikke jooni ega segata neid asjatult teiste keelte erijoontega.